

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 452

Rozwój trwały i zrównoważony

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kozuchowska
Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz
Łamanie: Beata Mazur
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-619-0

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp.....	7
------------	---

Część 1. Teoretyczne aspekty rozwoju trwałego i zrównoważonego

Arnold Bernaciak: Aktualne trendy relacji gospodarka–środowisko w Polsce w układzie presja – stan – reakcja / Current trends of relationships between economy and environment in Poland in a pressure – state – response framework	11
Tadeusz Borys: O dwóch komplementarnych ujęciach nowego paradygmatu konsumpcji / About two complementary approaches of a new consumption paradigm	22
Andrzej Czyżewski, Piotr Kulyk: Kształtowanie rozwoju trwale zrównoważonego w ekonomii rolnej w optyce historycznej i współczesnej / Creating permanently sustainable development in agricultural economics in historical and modern perspective	32
Johannes (Joost) Platje: Efficiency, fragility and unsustainable development / Wydajność, kruchość i niezrównoważony rozwój	46
Łukasz Popławski, Bogusław Kaczmarczyk: Problemy zrównoważonego rozwoju – wycena przestrzeni publicznej / Problems of sustainable development – evaluation of public space	58
Agata Rudnicka: Nowe standardy zarządzania jakością i środowiskiem a zrównoważony rozwój przedsiębiorstwa / New quality and environmental management standards vs. sustainable development of a company	65
Ivan Telega, Maciej Malaczewski: Wzrost gospodarczy, zasoby naturalne oraz środowisko w świetle schumpeterowskiej teorii wzrostu / Economic growth, natural resources and environment in the light of Schumpeterian growth model	74

Część 2. Globalny wymiar rozwoju zrównoważonego

Agnieszka Becla: Problemy ekologiczne a Milenijne Cele Rozwoju w świetle idei zrównoważonego rozwoju / Ecological problems and Millennium Development Goals in the light of the sustainable development idea.....	93
Adam Budnikowski: Wybrane tendencje gospodarki światowej w latach 1946–2016 / Chosen trends of the world economy in the years 1946–2016	106
Stanisław Czaja: Czynniki niedostatecznej realizacji Milenijnych Celów Rozwoju – analiza globalna / Factors of the insufficient realization of Millennium Development Goals – global analysis	115

Eugeniusz Kośmicki: Współczesna globalna sytuacja kryzysowa a możliwości zrównoważonego rozwoju / Contemporary global crisis vs. a possibility of sustainable development	126
Leon Olszewski, Barbara Olszewska: Geoekonomiczne aspekty polityki rozwoju zrównoważonego / Geoeconomic aspects of sustainable development policy	137
Bartosz Ziemblicki: Zrównoważony rozwój z perspektywy prawa międzynarodowego i europejskiego / Sustainable development from the perspective of international and European law	149

Część 3. Problemy rozwoju zrównoważonego w ujęciu sektorowym i lokalnym

Hanna Adamska: Realizacja koncepcji zrównoważonego rozwoju na obszarach wiejskich – studium przypadku / Implementation of sustainable development concept on rural areas – case study	165
Anna Bernaciak: Zmiany świadczeń dostarczanych przez ekosystemy w następstwie procesów rewitalizacji w miastach / Changes of the ecosystem services in the process of revitalization in cities	177
Joanna Godlewska: Teoretyczne i praktyczne aspekty rozwoju zrównoważonej turystyki na obszarach przyrodniczo cennych / Theoretical and practical aspects of sustainable tourism development in precious natural areas .	185
Krzysztof Posłuszny: Wybrane metody analizy wpływu procesów fragmentacji na emisje środowiskowe / Chosen methods of analysis of fragmentation influence on the environmental emissions.....	197
Stanisław Korenik, Dorota Rynio, Alicja Zakrzewska-Półtorak: Miejski obszar funkcjonalny Wrocławia jako rdzeń województwa dolnośląskiego / Wrocław functional area as the core of the Lower Silesia Voivodeship.....	207
Paulina Legutko-Kobus: Zarządzanie dziedzictwem kulturowym jako element implementacji rozwoju zrównoważonego na poziomie lokalnym / Management of cultural heritage as implementation of sustainable development at the local level	219
Monika Paradowska: Wyzwania dotyczące współpracy interesariuszy na rzecz zrównoważonego rozwoju transportu w polskich miastach / Challenges for cooperation with stakeholders of sustainable transport in Polish cities	229
Przemysław Skulski: Miejsce przemysłu obronnego w gospodarce – wybrane problemy / The place of defence industry in economy – selected aspects.....	242
Marian Woźniak: Perspektywy i wyzwania turystyki w koncepcji zrównoważonego wykorzystania zasobów naturalnych / Perspectives and challenges of tourism in the concept of sustainable use of natural resources ...	258

Wstęp

Pojęcie trwałości w gospodarowaniu pojawiało się już kilkaset lat temu. W 1713 r. posługiwał się nim H.C. Carlowitz w odniesieniu do gospodarki leśnej, a w XIX wieku G.P. Marsh w relacji do niekorzystnych skutków rozwoju gospodarczego. Termin „rozwój trwały i zrównoważony” (*sustainable development*) oficjalnie po raz pierwszy pojawił się podczas Konferencji Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) w Sztokholmie w 1972 r. Od tamtego czasu powstało wiele definicji tego procesu, a większość z nich nawiązuje do tej, którą przedstawiono w *Raporcie Komisji Brundtland „Nasza wspólna przyszłość”* w 1987 r. Według niej rozwój trwały i zrównoważony opiera się na zaspokajaniu potrzeb teraźniejszości bez ryzyka uniemożliwienia zaspokajania potrzeb przyszłych pokoleń.

Prawo przyszłych pokoleń do zaspokajania ich potrzeb rozwojowych implikuje potrzebę stworzenia określonych ram instytucjonalno-prawnych stymulujących zmiany działalności ekonomicznej i społecznej w kierunku ochrony zasobów środowiska. Polityka rozwoju zrównoważonego jest formułowana i wdrażana w skali globalnej, regionalnej, makroekonomicznej i lokalnej. Niniejsze opracowanie ma na celu wskazanie współczesnych trendów zmian jej podstaw teoretycznych, a także charakterystykę wybranych obszarów działań realizacyjnych.

Pierwsza część opracowania obejmuje teoretyczne, wielowymiarowe aspekty rozwoju trwałego i zrównoważonego. Zawiera odniesienia do nowego paradygmatu konsumpcji (jako jednego z podstawowych procesów gospodarczych), zmian relacji gospodarka-środowisko wraz ze sposobami ich identyfikacji, a także problemów nierównoważenia rozwoju. Opisano również wkład teorii zrównoważonego rozwoju do ekonomii rolnej, a następnie elementy zastosowań owej teorii w wycenie przestrzeni publicznej i funkcjonowaniu przedsiębiorstwa.

Drugą część opracowania poświęcono prawnym, politycznym i praktycznym problemom rozwoju trwałego i zrównoważonego w wymiarze globalnym. Problemy te zaprezentowano zarówno w perspektywie historycznej, jak i współczesnej w odniesieniu do kryzysu ekonomicznego i wiodących inicjatyw międzynarodowej polityki rozwoju. Poruszono też aspekty geoekonomiczne.

Trzecią i ostatnią część poświęcono problematyce rozwoju zrównoważonego w ujęciu sektorowym i lokalnym. Koncepcje równoważenia rozwoju poszczególnych sektorów gospodarki czy obszarów funkcjonalnych wyrastają z szerszego nurtu myśli ekonomicznej. W tym sensie są częścią i swoistym rozwinięciem (lub uszczegółowieniem) teorii rozwoju zrównoważonego. W wymiarze sektorowym w niniejszym opracowaniu uwzględniono przemysł, rolnictwo, transport i turystykę z uwzględnieniem polityk regulujących te dziedziny życia gospodarczego. W ukła-

dzie terytorialnym odniesiono się do uwarunkowań rozwoju obszarów miejskich i terenów wiejskich.

Prezentowane artykuły stanowią wkład do dyskusji nad ewolucją teorii rozwoju zrównoważonego i możliwościami jej urzeczywistnienia w praktyce, nad uwarunkowaniami wdrażania działań formułowanych na szczeblu Unii Europejskiej oraz na poziomie państw członkowskich (w tym adresowanych do podmiotów w skali lokalnej). Dotyczy to zarówno polityk makroekonomicznych, jak i sektorowych – w tym polityki środowiskowej. Skuteczność i efektywność tych działań może być odpowiedzią na wiele współczesnych wyzwań gospodarczych, społecznych i politycznych.

Karol Kociszewski

Stanisław Czaja

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mail: stanislaw.czaja@ue.wroc.pl

CZYNNIKI NIEDOSTATECZNEJ REALIZACJI MILENINIOWYCH CELÓW ROZWOJU – ANALIZA GLOBALNA

FACTORS OF THE INSUFFICIENT REALIZATION OF MILLENNIUM DEVELOPMENT GOALS – GLOBAL ANALYSIS

DOI: 10.15611/pn.2016.452.10

JEL Classification: O57

Streszczenie: W artykule dokonano analizy realizacji Milenijnych Celów Rozwoju w okresie 2000–2015. Badanie objęło również bariery utrudniające osiągnięcie tych celów. W pracy przedstawiono także nowe wyzwania przyjęte w Nowej Agendzie na rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030. Głównymi barierami skutecznej realizacji Milenijnych Celów Rozwoju okazały się: (1) brak dostatecznej woli politycznej do współpracy międzynarodowej, (2) brak globalnej polityki ludnościowej i emigracyjnej, (3) brak globalnych programów ochrony środowiska przyrodniczego, (4) nadmierne wydatki militarne i konflikty wojenne, (5) podsycane konflikty polityczne, kulturowe i religijne, (6) niedostateczny poziom tolerancji, (7) brak dostatecznych zasobów ekonomicznych i środków finansowych. Ich ograniczenie przewidziano w nowym dokumencie przygotowanym na lata 2015–2030, o nazwie Agenda Zrównoważonego Rozwoju 2030. Zastosowano podejście oparte na krytycznej ocenie informacji, danych empirycznych i formułowanych wniosków.

Słowa kluczowe: Milenijne Cele Rozwoju, globalizacja, Organizacja Narodów Zjednoczonych.

Summary: The article analyses Millennium Development Goals realization in the period 2000–2015. The investigation also considered the barriers of making the achievement of these goals difficult. The article introduces new challenges of the Sustainable Development Goals 2030. The main barriers of the effective realization of Millennium Development Goals are: (1) lack of sufficient political willingness for the international co-operation, (2) lack of the global population and emigration policy, (3) shortage of the global environmental protection programmes, (4) excessive military expenses and war conflicts, (5) fueled political, cultural and religious conflicts, (6) insufficient level of tolerance, (7) shortage of sufficient economic supplies and money. Their limitation was foreseen in the new document prepared on the years 2015–2030 under the name Sustainable Development Agenda 2030. An approach based on the critical opinion of information, empirical data and formulated conclusions was used.

Keywords: Millennium Development Goals, globalization, United Nations.

1. Wstęp

Idea Milenijnych Celów Rozwoju należy do jednej z bardziej interesujących inicjatyw globalnych ostatnich kilkudziesięciu lat. Dostrzeżenie najpoważniejszych społecznych, gospodarczych i przyrodniczych problemów, z którymi boryka się świat, można uznać za doniosłe wydarzenie. Tym bardziej, że zostało ono ulokowane na forum Organizacji Narodów Zjednoczonych, która mimo różnych trudności nadal pozostaje najbardziej znaczącą globalną instytucją.

Po kilkuletnich rozmowach i negocjacjach zespołów eksperckich¹ pakiet celów i propozycje ich instytucjonalnego otoczenia przygotowany został na 55. sesję Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych, która rozpoczęła się 5 września 2000 roku. Raport Milenijny przedstawił sekretarz generalny ONZ Kofi Annan [*My, ludy...* 2000]. Przedstawiciele 189 członków Organizacji Narodów Zjednoczonych przyjęli Deklarację Milenijną Narodów Zjednoczonych. Byli tu również przedstawiciele Polski, chociaż ich rola w pracach była znikoma. Polska od wielu lat należy do najmniej aktywnych członków ONZ w walce z wyzwaniami globalnymi.

W dniach 22–26 maja 2000 roku, przed szczytem Organizacji Narodów Zjednoczonych spotkali się w Nowym Jorku przedstawiciele organizacji pozarządowych na Forum Milenijnym. Efektem obrad była Deklaracja Forum Milenijnego, traktowana jako propozycja programu dla Organizacji Narodów Zjednoczonych, rządów i społeczeństw w walce z wyzwaniami współczesności. W tej części prac polskie organizacje pozarządowe, podobnie jak przedstawiciele władz państwowych, nie odegrały bardziej znaczącej roli. To także jest odzwierciedlenie braku globalnej perspektywy w pracy krajowych NGO's oraz niskiego poziomu partycypacji obywatelskiej Polaków.

Celem przedstawionego poniżej opracowania jest analiza czynników, które spowodowały niedostateczną realizację Milenijnych Celów Rozwojowych w skali globalnej. Jest to kolejne podejście przygotowane obok oficjalnych raportów ONZ (por. [*The Millennium...* 2010–2015]). Twórcy raportów eksponowali osiągnięcia w realizacji poszczególnych celów i zadań, ograniczając analizę różnych barier. W artykule skoncentrowano się przede wszystkim na zjawiskach, które nie pozwoliły celów w pełni osiągnąć². W analizie wykorzystano zarówno oficjalne raporty ONZ oceniające realizujące Milenijne Cele Rozwoju, jak i inne źródła statystyczne, opisujące wybrane wyzwania współczesnego świata. W warstwie metodycznej analiza opiera się na krytycznej ocenie informacji, danych empirycznych i formułowanych wniosków.

¹ W rezolucji 53/202 z 1998 roku przyjęto, że 55. sesja Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych będzie miała charakter Szczytu Milenijnego.

² Pierwszą analizę realizacji Milenijnych Celów Rozwoju autor podjął już w 2007 roku. Por. [Czaja 2007, s. 125–146].

2. Milenijne Cele Rozwoju i ich piętnastoletnia perspektywa realizacji

Po dokonaniu gruntownej, chociaż w dużej mierze deklaratywnej, analizy warunków działania ONZ i wyzwań stojących przed społecznością międzynarodową w pierwszym piętnastolecu XXI wieku [My, ludy... 2000] Kofi Annan zaproponował osiem celów, które przyjęły postać Deklaracji Milenijnej Narodów Zjednoczonych (tab. 1).

Cele dotyczyły najbardziej wyrazistych problemów współczesnego świata, o charakterze społeczno-ekonomicznym (ubóstwo, głód), społecznym (analfabetyzm), politycznym (prawa kobiet i mniejszości), społeczno-zdrowotnym (nadumieralność dzieci i matek, pandemie), ekologicznym oraz gospodarczym (rozwój ekonomiczny). Dość ogólnie sformułowane cele zostały podzielone na bardziej konkretne zadania, które miały zostać wypełnione przede wszystkim do roku 2015.

Wybór celów oraz określenie zadań nie wzbudza zastrzeżeń co do ich zasadności. Są oczywiście wyzwania i problemy, które nie znalazły się na zaproponowanej liście. Należą do nich na przykład:

(1) brak globalnej polityki ludnościowej, która mogłaby zmniejszyć nadmiernie wysokie wskaźniki przyrostu ludności;

(2) brak globalnej polityki emigracyjnej,

(3) brak globalnych programów ograniczania skutków degradacji środowiska przyrodniczego (globalnych zmian klimatycznych, degradacji atmosfery i warstwy ozonowej, zanieczyszczania wód morskich i oceanicznych, deforestacji, stepowienia i pustynnienia powierzchni ziemi czy degradacji okołoziemskiej przestrzeni kosmicznej);

(4) brak globalnej polityki budowania społeczeństwa opartego na tolerancji i poszanowaniu praw innych, a nie na ksenofobii, walce religii oraz kultur (cywilizacji);

(5) nadmierne wydatki militarne i prowokowanie lokalnych konfliktów przez kraje wysoko rozwinięte, zwłaszcza Stany Zjednoczone;

(6) brak globalnej polityki w zakresie kreacji społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy.

Z drugiej jednak strony, każdy cel i każde zadanie odzwierciedla poważny problem istniejący w wielu regionach kuli ziemskiej. Ich realizacja oznaczałaby zatem istotną poprawę poziomu życia wielu milionów mieszkańców Ziemi.

Na konferencji ONZ w Monterrey w marcu 2002 roku zatwierdzono rozwiązania finansowe dla realizacji Milenijnych Celów Rozwoju. Przyjęto wówczas trzy strumienie przepływu tych środków, a mianowicie:

(1) bezpośrednia pomoc płynąca z krajów rozwiniętych do biednych (Oficjalna Pomoc Rozwojowa; *Official Development Assistance* – ODA), która powinna sięgać poziomu 0,7% produktu krajowego brutto państw rozwiniętych³;

³ W 2014 roku Dania, Luksemburg, Norwegia, Szwecja i Zjednoczone Królestwo (Wielka Brytania) przewyższyły wyznaczoną przez ONZ wielkość oficjalnej pomocy rozwojowej na poziomie 0,7% swojego produktu krajowego brutto.

Tabela 1. Milenijne Cele Rozwoju oraz towarzyszące im zadania

Cele	Zadania
1. Zlikwidowanie skrajnego ubóstwa i głodu	1a. Zmniejszenie do 2015 roku o połowę, w porównaniu z 1990 rokiem, liczby ludzi, których dochód wynosi mniej niż 1 dolar dziennie
	1b. Zmniejszenie do 2015 roku o połowę, w porównaniu z 1990 rokiem, liczby ludzi cierpiących głód
2. Zapewnienie powszechnego nauczania na poziomie podstawowym	2a. Zapewnienie, że do 2015 roku dzieci na całym świecie – zarówno chłopcy, jak i dziewczęta – będą mogły ukończyć szkołę podstawową
3. Wspieranie zrównania w prawach mężczyzn i kobiet oraz wzmocnienie pozycji kobiet	3a. Wyeleminowanie nierówności między obu płciami w dostępie do szkół na poziomie podstawowym i średnim, najlepiej do 2005 roku, oraz do edukacji na poziomie wyższym najpóźniej do 2015 roku
4. Zmniejszenie wskaźnika umieralności dzieci	4a. Zmniejszenie do 2015 roku, w porównaniu z 1990 rokiem, stopy umieralności dzieci poniżej piątego roku życia
5. Poprawa stanu zdrowia kobiet ciężarnych i położnic	5a. Zmniejszenie do 2015 roku o trzy czwarte, w porównaniu z 1990 rokiem, wskaźnika umieralności okołoporodowej
6. Zapewnienie stanu równowagi ekologicznej środowiska	6a. Włączenie do polityki i programów działania każdego kraju zasad zrównoważonego rozwoju oraz zahamowanie utraty zasobów środowiska naturalnego
	6b. Zmniejszenie o połowę do 2015 roku liczby ludzi niemających dostępu do wody zdatnej do picia i do urządzeń sanitarnych
	6c. Doprowadzenie, do 2020 roku, do znacznej poprawy warunków życia co najmniej 100 milionów ludzi mieszkających w slumsach
7. Zwalczenie AIDS, malarii i innych chorób	7a. Zahamowanie do 2015 roku, a następnie zmniejszenie, liczby zachorowań na AIDS
	7b. Zahamowanie do 2015 roku, a następnie zmniejszenie, liczby zachorowań na malarię i inne groźne choroby
8. Rozwijanie i wzmocnianie światowego partnerstwa w sprawach rozwoju	8a. Dalsze rozwijanie otwartego, opartego na ustalonych regułach, przewidywalnego, niedyskryminacyjnego systemu handlu i finansów, łącznie ze zobowiązaniem do prawidłowego sposobu rządzenia, rozwoju i zmniejszania ubóstwa – zarówno w skali krajów, jak i w skali międzynarodowej
	8b. Uwzględnianie szczególnych potrzeb krajów najmniej rozwiniętych, a zwłaszcza umożliwienie tym krajom dokonywania eksportu bez cel i kontyngentów; rozszerzenie programu redukcji zadłużenia najbardziej zadłużonych biednych krajów oraz umorzenie długów zaciągniętych w ramach pomocy bilateralnej; hojniejsza rządowa pomoc rozwojowa dla krajów zaangażowanych w ograniczanie ubóstwa
	8c. Uwzględnianie szczególnych potrzeb krajów śródlądowych i małych rozwijających się państw wyspiarskich (w ramach Programu Działania na rzecz Zrównoważonego Rozwoju Małych Wyspiarskich Krajów Rozwijających się oraz zaleceń XXII Sesji Nadzwyczajnej Zgromadzenia Ogólnego ONZ)
	8d. Wszelchstronne zajmowanie się problemami zadłużenia krajów rozwijających się przez przedsięwzięcie w skali krajowej i międzynarodowej niezbędnych środków w celu utrzymania długookresowej zdolności do spłaty zadłużenia
	8e. Stworzenie i wprowadzanie w życie, we współpracy z krajami rozwijającymi się, strategii zapewniających młodzieży możliwość uczciwej i wydajnej pracy
8f. Zapewnienie, we współpracy z firmami farmaceutycznymi, dostępu krajów rozwijających się do w miarę tanich, podstawowych leków	
8g. Udostępnianie, we współpracy z sektorem prywatnym, korzyści z nowych technologii, zwłaszcza w dziedzinie informacji i łączności	

Źródło: [Sachs 2006, s. 217–218].

(2) inwestycje prywatne przyciągane dzięki zaangażowaniu zasobów własnych tych państw;

(3) redukcja zadłużenia i rozwój handlu (deklaracja z Doha).

W celu koordynacji działań wokół Milenijnych Celów Rozwoju powołano do życia Projekt Milenijny Organizacji Narodów Zjednoczonych, którym kierował J. Sachs⁴. Jednocześnie przyjęto odpowiednie usytuowanie Międzynarodowego Funduszu Walutowego, Banku Światowego oraz regionalnych banków rozwoju, a także wyspecjalizowanych agend ONZ.

Przedstawione Milenijne Cele Rozwoju miały jednak od samego początku kilka istotnych słabości dotyczących terminów i sposobów realizacji, źródeł wsparcia finansowego i ludzkiego (organizacyjnego) oraz systemu monitorowania, a także dostatecznej woli politycznej w zainteresowanych krajach. One zadecydowały o rzeczywistych finalnych efektach tego globalnego przedsięwzięcia, jakim były Milenijne Cele Rozwoju.

3. Ocena realizacji Milenijnych Celów Rozwoju w latach 2000–2015

Entuzjastyczni, bezkrytyczni zwolennicy oraz bezpośrednio realizujący Milenijne Cele Rozwoju bardzo optymistycznie przedstawiają efekty, jakie zostały osiągnięte do 2015 roku. Przeciwnicy mają odmienne zdanie w tym zakresie. Uważają, że poszczególne cele i zadania nie zostały zrealizowane, a w niektórych aspektach sytuacja uległa jeszcze pogorszeniu. Warto zatem przyjrzeć się poszczególnym celom i zadaniom, jakie stawiała Milenijna Deklaracja.

W przypadku pierwszego celu i pierwszego zadania – zmniejszenia o połowę liczby osób żyjących za mniej niż jednego dolara dziennie – podaje się, że w 1990 roku ponad 47% ludzkości żyło w takiej skrajnej nędzy, natomiast w 2015 roku jest to tylko 14%. Oznaczałoby to, że zadanie zostało osiągnięte. Bliższa analiza zmusza do zwrócenia uwagi na dwie kwestie. Pierwsza związana jest z siłą nabywczą jednego dolara, która istotnie zmniejszyła się w ciągu ostatnich dwudziestu pięciu lat. Druga dotyczy faktu, że na wielu obszarach należy zupełnie inaczej traktować przeciętne dochody, ze względu na pogłębiające się dramatycznie różnice pomiędzy bardzo wąskimi grupami ludzi zamożnych a szerokimi kręgami osób ubogich i bardzo ubogich. Widać to bardzo w przypadku Indii, Pakistanu, Bangladeszu (1,5 miliarda osób), Bliskiego Wschodu (0,5 miliarda osób) i Afryki (1,1 miliarda osób).

Podobne szacunki dotyczą drugiego zadania w ramach pierwszego celu – osób głodnych lub systematycznie niedożywionych. Rozbieżności w statystykach sięgają 75%, od 800 milionów do 1 miliarda 400 milionów ludzi⁵. Tak duże rozbieżności

⁴ Swoje doświadczenia J. Sachs przedstawił w dwóch pracach: *Koniec z nędzą. Zadanie dla naszego pokolenia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, oraz *Nasze wspólne bogactwo – ekonomia dla przeludnionej planety*, PWN, Warszawa 2008.

⁵ Oficjalne statystyki i szacunki ONZ mówią, że w 2015 roku niedożywione i głodne pozostawały 842 miliony ludzi, w tym 99 milionów dzieci poniżej 5. roku życia, dla których oznacza to nieodwracalne konsekwencje na całe życie.

wywołane są dwiema zasadniczymi przyczynami – brakiem wiarygodnych statystyk i sporem, do jakiego poziomu zaspokojenia potrzeb fizjologicznych oraz struktury pożywienia możemy mówić o niedożywieniu i o głodzie. Tak znacząca liczba osób ma trudności z zaspokojeniem podstawowych potrzeb fizjologicznych, kiedy prawie $\frac{1}{3}$ żywności w krajach wysoko rozwiniętych jest marnotrawiona. Problemem nie jest brak żywności, lecz niewłaściwe systemy jej dystrybucji. „W książce *Poverty and Famines* A. Sen zauważył, że źródłem głodu nie jest najczęściej niedostateczna produkcja żywności. Winny jest system dystrybucji i informacji. Klęska głodu rzadko występuje w krajach demokratycznych, w których polityczni przywódcy zapobiegają niedoborom pożywienia w obawie przed utratą popularności i władzy. Na świecie mamy do czynienia z paradoksem głodu. Większość głodujących żyje w krajach, gdzie jedzenia jest wystarczająco dużo, by zjawisko to nie występowało, gdyby była lepsza dystrybucja surowców i żywności. Rzeczywistym problemem jest prawo do pożywienia, czyli możliwość nabycia żywności w drodze zakupu, przydziału czy innych form dystrybucji” [Czaja 2002, s. 122]. Wyzwania te nie zostały rozwiązane do 2015 roku.

Cel drugi obejmował jedno zadanie – umożliwienie do roku 2015 pełnej edukacji podstawowej dla wszystkich dzieci. Niestety, nie udało się zadania tego zrealizować⁶. W skali świata do szkoły nie uczęszcza ponad 300 milionów dzieci i młodzieży, a kolejne lata przynoszą wzrost tej liczby, zwłaszcza w Afryce, na Bliskim Wschodzie i w Azji, a także, co jest bardziej zaskakujące, w Ameryce Łacińskiej. Takie trendy są przede wszystkim konsekwencją niestabilnej sytuacji politycznej i słabości krajowych agend edukacyjnych. Należy dodatkowo pamiętać, że poszczególne rozwiązania w zakresie kształcenia bardzo się między sobą różnią – od systemów ograniczających się do epizodycznego nauczania podstaw czytania, pisania czy liczenia (Bliski Wschód, Afryka), po uczące najnowszej wiedzy naukowej (kraje nazywane azjatyckimi tygrysami). Ich absolwenci znacząco różnią się między sobą. Nie zmienia tego tworzenie się globalnego społeczeństwa informacyjnego.

Cel trzeci także obejmuje jedno zadanie – wyeliminowanie nierówności między płciami w dostępie do edukacji do roku 2015. Nie udało się tego celu (zadania) zrealizować⁷. Nadal w wielu regionach świata – w Azji, Afryce, Ameryce Łacińskiej, na Bliskim Wschodzie – znacznie wyższy odsetek dziewcząt (kobiet) niż chłopców (mężczyzn) ma utrudniony dostęp do edukacji. Ponadto w większym zakresie pomiędzy rokiem 2000 a 2015 pojawiły się i rozwinęły różne formy dyskryminacji kobiet na rynku pracy czy w życiu politycznym. Dość uporeczywe próby zrównania praw kobiet i mężczyzn w zakresie edukacji nie ograniczyły pojawienia się nowych

⁶ Oficjalnie statystyki oraz szacunki ONZ mówią, że w 2012 roku 10% dzieci w wieku szkolnym, czyli 58 milionów osób, nie uczęszczało do szkoły. Jednocześnie na świecie 781 milionów osób dorosłych (w tym 575 milionów kobiet) i 126 milionów młodzieży jest pierwotnymi analfabetami.

⁷ Według oficjalnych danych ONZ w roku 2015 mniej niż 80% dziewcząt, w relacji do chłopców, uczęszcza do szkoły w państwach Afryki Subsaharyjskiej, krajach arabskich, Indiach, Pakistanie i Bangladeszu.

form dyskryminacji ze względu na płeć. W drugiej dekadzie XXI wieku spotykamy na Ziemi więcej form i szerszy zakres dyskryminacji z powodu płci niż było ich pod koniec XX wieku. Jest to swoisty paradoks realizacji trzeciego celu milenijnego.

Cel czwarty zawierał także jedno zadanie – zmniejszenie do 2015 roku stopy umieralności dzieci poniżej 5. roku życia. Ponieważ globalizacja objęła również rynek leków, udało się dzięki nowoczesnym środkom farmakologicznym i stosowaniu wyższej higieny zmniejszyć o połowę śmiertelność noworodków niemowląt i małych dzieci. Nadal jednak umiera ponad 6 milionów dzieci do 5. roku życia. Zdecydowana większość zgonów małych dzieci (około $\frac{4}{5}$ ogółu) odnotowuje się w krajach Afryki Subsaharyjskiej i Azji Południowej. Ich przyczynami są przede wszystkim związane z higieną biegunki oraz zapalenia płuc. Śmiertelność dzieci zmniejszyła się także ze względu na rozpowszechnienie profilaktycznych szczepień. Dotyczy to zwłaszcza krajów słabo rozwiniętych, ponieważ w krajach posiadających sprawniejsze i bardziej powszechne systemy zdrowotne pojawił się ruch kwestionujący zasadność profilaktyki, często o religijnym podłożu. Jeżeli dodatkowo ogranicza się zakres badań prenatalnych w tych krajach (na przykład w Polsce), współczynniki śmiertelności dzieci nie będą się zmniejszać w najbliższym czasie.

Celu piątego, z jednym zadaniem – zmniejszenie o $\frac{3}{4}$ wskaźnika umieralności okołoporodowej – nie udało się w pełni osiągnąć. Według statystyk ONZ wskaźniki tego typu zmniejszyły się w 2015 roku w relacji do 1990 roku z poziomu 380 na sto tysięcy urodzeń do 210. Wzrosły także pożądane wskaźniki (z 59% do 71%) uczestniczenia w porodach fachowej siły medycznej. Nadal jednak obserwowane są znaczące różnice regionalne oraz pomiędzy miastami a terenami wiejskimi.

Cel szósty przepisany został na trzy zadania, związane ze środowiskiem przyrodniczym oraz środowiskiem bytowania człowieka. W pierwszym przypadku (zadanie 6a) pojawiło się wiele inicjatyw opartych na założeniach zrównoważonego i trwałego rozwoju, chociaż trudno określić ich rzeczywisty wpływ na gospodarczą i pozagospodarczą aktywność człowieka (szerzej [Becla, Czaja, Poskrobko 2014]). Inicjatywy te mają najczęściej bardzo lokalny charakter, co nie kłóci się z hasłem Ziemskiego Szczytu Ekologicznego z 1992 roku z Rio de Janeiro – *Mysł globalnie, działaj lokalnie*. Problemem jest natomiast niedostateczna ich liczba oraz trwałość funkcjonowania. Nie da się w roku 2016 stwierdzić, że idea zrównoważonego i trwałego rozwoju zdominowała relacje człowiek – środowisko przyrodnicze w skali globalnej.

Udało się natomiast rozszerzyć z 2,3 miliarda do 4,2 miliarda osób liczbę mieszkańców Ziemi, którzy mają dostęp do wody pitnej z kanalizacją, o różnej jakości. Oznacza to, że ponad połowa ludności świata korzysta z wodociągów lub odpowiednich studni. Niższy jest odsetek osób posiadających sieć kanalizacyjną. Problemem nadal pozostaje jakość biologiczna i chemiczna tej wody, ponieważ w wielu ujęciach badania jakości wody pitnej są rzadkie i uproszczone. Dostęp do wody pitnej nie oznacza dostępu do zdrowej, spełniającej odpowiednie normy wody.

Slumsy stanowiły kolejne wyzwanie dla szóstego Milenijnego Celu Rozwoju. Niestety nie udało się istotnie zmniejszyć liczby osób mieszkających w dzielnicach

biedy. Był to głównie efekt zbyt masowego napływu mieszkańców wsi do miast, obserwowanego przede wszystkim w Azji, Afryce i Ameryce Łacińskiej. Tamtejsze aglomeracje zwiększyły swoją wielkość nawet dwukrotnie w przeciągu 25–30 lat.

Przedostatni, siódmy cel obejmował dwa zadania, dotyczące wielkich pandemii chorobowych – AIDS⁸, malarii, odry i innych chorób. Do roku 2015 powinny ulec zahamowaniu rosnące trendy nowych zachorowań na najgroźniejsze pandemiczne choroby – AIDS, malarię, tyfus, cholera czy gruźlicę. Obwieszczane tryumfy w walce z wieloma chorobami okazały się czasowe. W ostatnich latach zaobserwowano powrót nowych odmian znanych już chorób (jak na przykład gruźlica, malaria czy polio) oraz rozpowszechnianie nowych chorób (ebola, gorączka krwotoczna Marburg). Realizując cel siódmy, udało się zwiększyć liczbę odpowiednich szczepień czy terapii. Wzrosła z 0,8 miliona do 13,6 miliona ilość terapii antyretrowirusowych. Nie udało się natomiast upowszechnić terapii przeciwko AIDS, ze względu na opór globalnych korporacji farmaceutycznych w zakresie obniżenia cen niezbędnych leków powstrzymujących. Światowa Organizacja Zdrowia szacuje niezbędne koszty w tym zakresie na poziomie 10–11 miliardów dolarów.

Cel ósmy został podzielony na siedem zadań, o dość ogólnym charakterze. Dotyczą one zadłużenia i możliwości jego spłacania, niedyskryminacyjnego systemu handlu i finansów czy pomocy ekonomicznej. Poszczególne zadania dotyczyły również wybranych zagadnień: zadanie trzecie – krajów śródlądowych i wyspiarskich; zadanie piąte – młodzieży; zadanie szóste – tanich leków i współpracy z globalnymi korporacjami farmaceutycznymi, natomiast zadanie siódme – upowszechniania korzyści z innowacji dotyczących informacji i łączności. Zadania te należą do przedsięwzięć, które wymagają, z jednej strony, dość znaczących nakładów finansowych, z drugiej zaś rezygnacji przez korporacje oraz kraje rozwinięte z części osiągniętych korzyści. Są zatem niezwykle trudne do realizacji. Ponieważ nie określono w poszczególnych zadaniach wskaźników, trudno jest dokonać jednoznacznej oceny poziomu ich realizacji.

Wśród sukcesów realizacji ostatniego celu przytacza się fakt wzrostu z 65% do 80% wartości nieoclonionych (zwolnionych z cła) towarów importowanych z krajów słabo rozwiniętych. J. Stiglitz [2007] zauważył jednak, że korzyści płynące z takich rozwiązań przechwytyją przede wszystkim transnarodowe korporacje. Innym sukcesem miał być wzrost oficjalnej pomocy rozwojowej z 81 miliardów dolarów (w 2000 roku) do 135 miliardów dolarów (w 2014 roku). Jednocześnie nie zwraca się uwagi, że wydatki militarne na świecie wyniosły w 2014 roku ponad 1800 miliardów dolarów, a lider – Stany Zjednoczone wydawały na zbrojenia prawie 30-krotnie więcej niż na pomoc dla krajów słabo rozwiniętych. Dodatkowo część tej pomocy łączy się z projektami militarnymi.

⁸ Według oficjalnych szacunków ONZ i Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) na świecie żyje ponad 42 miliony osób chorych na AIDS. Według tych samych źródeł w 2012 roku na AIDS zmarło ponad 210 tysięcy dzieci.

Bardziej krytyczne opracowania podkreślają, że nadal występuje wiele problemów i wyzwań w różnych regionach świata. W okresie od 2000 do 2014 roku w wyniku konfliktów wojennych 60 milionów osób było zmuszonych do opuszczenia swoich domów, ze wszystkimi tego faktu konsekwencjami (zagrożeniami życia i zdrowia, biedą, niedożywieniem czy brakiem edukacji).

Kobiety nadal dotkliwie odczuwają skutki ubóstwa, braku dostępu do rynku pracy i nierówności płacowych, a także słabo uczestniczą w podejmowaniu decyzji, zarówno w życiu prywatnym, jak i publicznym. W ujęciu globalnym spośród osób w wieku produkcyjnym pracuje około $\frac{3}{4}$ mężczyzn i tylko połowa kobiet.

W regionach rozwijających się u dzieci z najbiedniejszej $\frac{1}{5}$ gospodarstw domowych prawdopodobieństwo opóźnienia w rozwoju fizycznym i umysłowym jest ponad dwa razy większe niż w przypadku dzieci z najbogatszych rodzin. Tylko 56% porodów na obszarach wiejskich jest odbieranych przez wykwalifikowany personel medyczny, w porównaniu z 87% w miastach. Na wielu obszarach wiejskich dostęp do lepszej jakościowo wody i odpowiednich urządzeń sanitarnych jest wciąż niewystarczający. Z odpowiednich urządzeń sanitarnych korzysta zaledwie połowa mieszkańców obszarów wiejskich, podczas gdy w miastach do takich urządzeń dostęp ma 82% osób.

Szacuje się, że w 2010 roku deforestacji uległo 5,2 miliona hektarów. Nadmierna eksploatacja zasobów ryb morskich doprowadziła do obniżenia odsetka ryb w bezpiecznych granicach biologicznych z poziomu 90% w 1974 roku do 71% w roku 2011. Z tego powodu najbardziej cierpią osoby ubogie, których źródła utrzymania są bardziej powiązane z zasobami naturalnymi, i one najczęściej żyją w najbardziej wrażliwych na zmiany regionach.

Realizacja Milenijnych Celów Rozwoju zagrożona była w całym piętnastoleciu przez wiele uwarunkowań o różnym charakterze. Pierwsza grupa barier miała podłoże polityczne i wiązała się z niewłaściwymi (autorytarnymi czy wręcz totalitarnymi) rządami, brakiem demokracji, praworządności i poszanowania praw człowieka. W wielu regionach świata zjawiska tego typu uznać można za bardziej typowe (powszechne) niż rozwiązania wykorzystywane w demokratycznych krajach wysoko rozwiniętych.

Druga grupa zagrożeń realizacji Milenijnych Celów Rozwoju łączy się ze zbyt silnym, najczęściej negatywnym wpływem kultury oraz religii na edukację dzieci i zachowania dużych grup społecznych. O tych czynnikach mówi się relatywnie niewiele, a ich znaczenie jest o wiele większe, niż się powszechnie przyjmuje.

Nie bez znaczenia są również zjawiska demograficzne związane z ruchem naturalnym oraz wędrownym. Ruch naturalny wpływa na gwałtowny wzrost liczby ludności w krajach słabo rozwiniętych, co jednoznacznie pogłębia ich wszystkie społeczne, gospodarcze, polityczne i ekologiczne problemy. Ruch wędrowny posiada dwa istotne kierunki – z terenów wiejskich do miast oraz z regionów gospodarczo zacofanych do państw wysoko rozwiniętych. W ich efekcie następuje wzmocnienie części zagrożeń (na przykład slumsy w miastach) i/lub ich rozprzestrzenienie na kraje wysoko rozwinięte.

4. Podsumowanie. Nowa Agenda na rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030

Na podstawie osiągnięć i niedostatków Milenijnych Celów Rozwoju została opracowana nowa agenda zrównoważonego rozwoju świata zawierająca cele takiego rozwoju, która została przyjęta przez państwa członkowskie ONZ we wrześniu 2015 roku [http3]. Nowa Agenda na rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030 oraz zawarte w niej Cele Zrównoważonego Rozwoju mają bardzo duże historyczne znaczenie dla całego świata – zarówno dla naszej planety, jak i ludzi, podobnie jak wcześniejszy zestaw Milenijnych Celów Rozwoju. Agenda została przyjęta podczas 70. Sesji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych, która odbyła się w dniach 25–27 września 2015 roku w Nowym Jorku [http1]. Siedemnaście Celów Zrównoważonego Rozwoju⁹ oraz powiązane z nimi zadania być może przyczynią się do budowy świata, w którym ubóstwo zostanie wyeliminowane, a ludzie nie będą cierpieć z jego powodu. Cele oraz zadania są nastawione na wzrost gospodarczy, rozwój społeczny oraz ochronę środowiska. Agenda, jej cele i zadania mają powszechny charakter, ponieważ dotyczą zarówno krajów rozwijających się, jak i rozwiniętych. Dotyczą one wszystkich ludzi, w centrum uwagi znajdują się takie kwestie, jak poprawa jakości życia ludzi, ochrony socjalnej i środowiska, w którym żyją [http2]. Okres ich realizacji, kolejne piętnaście lat (do 2030 roku), będzie dostateczny, jeżeli unikniemy dotychczas popełnianych błędów, zabezpieczymy odpowiedni poziom zasobów ekonomiczno-finansowych oraz stworzymy sieć współpracy międzynarodowej opartej na woli politycznej i poczuciu ludzkiej wspólnoty.

⁹ Nowa Agenda na rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030 obejmuje następujące cele: (1) Wyeliminować ubóstwo we wszystkich jego formach na całym świecie. (2) Skończyć z głodem, osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe i zapewnić lepsze odżywianie, promować zrównoważone rolnictwo. (3) Zapewnić życie w zdrowiu oraz promować dobrobyt dla wszystkich ludzi w każdym wieku. (4) Zapewnić inkluzywną jakościowo dobrą edukację oraz promować uczenie się przez całe życie. (5) Osiągnąć równość płci, wzmocnić pozycję kobiet i dziewcząt. (6) Zapewnić dostępność wody dla wszystkich ludzi oraz zrównoważone zarządzanie wodną infrastrukturą sanitarną. (7) Zapewnić wszystkim dostęp do stabilnej, zrównoważonej, nowoczesnej energii po przystępnej cenie. (8) Promować trwałe, inkluzywne, zrównoważone wzrosty gospodarcze, pełne i produktywne zatrudnienie oraz godną pracę dla wszystkich ludzi. (9) Budować odporną infrastrukturę, promować inkluzywną, zrównoważoną industrializację oraz wspierać innowacyjność. (10) Zmniejszyć nierówności w obrębie państwa i między państwami. (11) Uczynić miasta ludzkie, aby osiedla były inkluzywnymi, bezpiecznymi, odpornymi i zrównoważonymi miejscami. (12) Zapewnić zrównoważoną konsumpcję, zrównoważone wzorce produkcyjne. (13) Podjąć pilne działania zwalczające zmiany klimatyczne i ich skutki. (14) Chronić morza, oceany oraz wykorzystywać ich zasoby w zrównoważony sposób. (15) Chronić, przywrócić, promować zrównoważone wykorzystywanie ekosystemów lądowych, zarządzać lasami w sposób zrównoważony, zwalczać pustoszenie, zatrzymać i odwrócić proces degradacji gleby, powstrzymać straty w bioróżnorodności. (16) Promować pokojowe inkluzywne społeczeństwa, sprzyjające zrównoważonemu rozwojowi; zapewnić wszystkim ludziom dostęp do wymiaru sprawiedliwości; tworzyć efektywne, obywatelskie i inkluzywne instytucje na wszystkich szczeblach. (17) Wzmocnić sposoby implementacji Celów, odnowić światowe partnerstwo na rzecz zrównoważonego rozwoju. Por. *Godne życie dla wszystkich: Eliminacja ubóstwa i zapewnienie światu zrównoważonej przyszłości*, Komisja Europejska, Bruksela 27.02.2013, COM(2013)92 final.

Literatura

- Becla A., Czaja S., Poskrobko T., 2014, *Międzynarodowa ochrona środowiska*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- Czaja S., 2002, *Blaski i cienie Nagrody Nobla*, I-BIS, Wrocław.
- Czaja S., 2007, *Milenijne Cele Rozwoju – wsparcie rozwoju zrównoważonego czy globalna fikcja*, [w:] *Rozwój – godność człowieka – gospodarowanie – poszanowanie przyrody*, PWE, Warszawa, s. 125–146.
- [http1] <http://www.unesco.pl/662/> (28.02.2016).
- [http2] <http://www.unic.un.org.pl/strony-2011-2015/agenda-na-rzecz-zrownowazonego-rozwoju-2030-i-cele-zrownowazonego-rozwoju/2850> (28.02.2016).
- [http3] <http://www.unic.un.org.pl/mdg-report-2015/raport-o-milenijnych-celach-rozwoju-na-rok-2015:-swiat---dane-regionalne/2834>.
- Millennium Ecosystem Assessment, 2005a. *Ecosystems and Human Well-being: Biodiversity Synthesis*, World Resource Institute, Washington, D.C.
- Millennium Ecosystem Assessment, 2005b. *Ecosystems and Human Well-being: Synthesis*, Island Press, Washington, D.C.
- My ludy: rola Narodów Zjednoczonych w dwudziestym pierwszym wieku*, 2000, Raport Sekretarza Generalnego, Organizacja Narodów Zjednoczonych, A/54/2000, 27 marca 2000, New York.
- Sachs J., 2006, *Koniec z nędzą. Zadanie dla naszego pokolenia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Sachs J., 2008, *Nasze wspólne bogactwo – ekonomia dla przeludnionej planety*, PWN, Warszawa.
- Stiglitz J., 2007, *Biblia sprawiedliwej globalizacji*, PWN, Warszawa.
- The Millennium Development Goals Report*, United Nations, New York 2010, 2011, 2012, 2013, 2014 i 2015.